

**Ümumtəhsil məktəblərinin X-XI siniflərində
ingilis dilindən təlim xarakterli sinifdən xaric tədbirlər
zamanı şagirdlərin idrak fəallığının formalaşdırılması**

Rəbiyə Qəniyeva

fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorant,

Gəncə Dövlət Universiteti

E-mail: gadimov0600@mail.ru

Rəyçilər: p.ü.e.d., prof. A.N. Abbasov,
p.ü.f.d. F.Ə. Rzayeva

Açar sözlər: idrak fəallığı, şagirdlərin idrak fəallığı, idrak fəallığının formalaşdırılması, sinifdən xaric iş, ingilis dili

Ключевые слова: познавательная активность, познавательная активность учащихся, формирование познавательной активности, внеклассная работа, английский язык

Key words: cognitive activity, cognitive activity of students, the formation of cognitive activity, extra-curricular work, English language

X-XI siniflərdə ingilis dilindən təlim xarakterli sinifdən xaric tədbirlər zamanı şagirdlərin idrak fəallığının formalaşdırılması məqsədilə bir sıra iş formalarından istifadə olunur. Onların sırasında ingilis dili həftəsinin özünəməxsus yeri vardır.

İngilis dili həftəsi idrakyönlü, əlverişli, maraqlı, tədris materialı ilə bağlı olmalı, təhsilənlərin, o cümlədən yuxarı sinif şagirdlərinin yaş və anlaq səviyyələrinə, dil hazırlığı səviyyəsinə uyğun gəlməlidir.

X sinifdə “America – a Friendly Country” mövzusu (1, s. 152) tədris olunandan sonra “dəyirmi masa” keçirilir. Müəllim aparıcı vəzifəsini yerinə yetirir. İlk növbədə aydınlaşdırılır ki, “demokratiya” sözünü onlar necə başa düşürlər.

İdrak fəallıqlarını təmin etmək üçün şagirdlərə aşağıdakı suallar verilir:

1. Does “democracy” state that all people have the right to do anything they want?
2. What does it mean “democracy state”? What are its principles?
3. What is the difference between “democracy” and permissiveness?
4. What are the rights and duties of citizens in a democratic state?
5. Do you think Russia is a democratic state?
6. What are the constitutional rights of our people? What are their constitutional duties?
7. Whose duty is it to guarantee the rights of citizens?

İngilis dili həftəsində “At Home” mövzusunda səhnəcik maraqlı doğurmuşdur. Diqqət yetirək:

S C E N E I

(America. A miserably finished room. The first of September)

Grandmother. Wash your face, and put on your best shirt and your new shoes. You will have a while teacher this year. They must not say I sent you to school dirty. Do you hear me?

Sandy. Yes, I do. I know that to-day I have to enter the “while” fifth grade. And I am very sorry we shan’t have our coloured teacher.

Grandmother (wrapping up Sandy’s lunch). You know very well that coloured teachers do not teach in the fifth form. Now, be quick, or you will be late.

(Sandy runs away and in some minutes he enters the room in a new shirt)

Sandy. I am ready. Am I clean? Please, grandmother, look at me.

Grandmother (looking at Sandy). Now, you are nice and clean. Have your breakfast. Hurry up! Don't be late.

(The curtain falls)

S C E N E II

(A schoolrooms the bell rings. Boys and girls run into the room and sit down at the desks. The teacher comes into the room and all the children stand up)

Teacher. Good morning, children!

Children. Good morning!

Teacher. Sit down all of you. Sit down anywhere now. I shall give you other places afterwards.

(The children sit down. Most of the girls sit in the first row, and the boys sit down at the back desks. The teacher gives a piece of paper to each child)

Now, children, write down your names on the paper. Write only your names – that is all I want to-day and then I shall tell you where to sit.

(The children write down their names and give the papers back to the teacher)

Teacher. Now, children, stand up as call out your names in turn (*The teacher calls up*). Marry Atkins! Carl Dietrich! Josephine Evans!

(She calls out slowly, looking at each child in turn. The children stand up)

Franklin Rhodes! James Rodgres!

(Sandy's name comes after Rodgres. He stands up quickly, but the teacher does not call his name and goes on reading the names)

Ethel Shortlidge! Roland Thomas! Albert! Zwick!

Now, everybody, go to the wall and stand there. I shall call your names again. This time, as I call out your names, sit down in turn, beginning with desk number one, in the front now near the window. Mary Alkins, Carl Dietrich, sit down at the second desk. James Rodgers? Ethel Shorrtlidge, sit down at the second desk...

(She calls all the names in the list. Only two coloured girls and Sandy are still standing)

Now, you three coloured children take the seats behind Albert. You, girls, take the first two and you (*looking at Sandy*) take the last one/ now I shall write on the blackboard the list of books which you must buy/ you must all copy the list correctly.

(She writes the list of books on the blackboard. All the children copy it)

First Negro girl. She has put us at the back because we are Negroes. My name is Annie Butler. But she didn't call my name after Mary Atkins. Of course, she put me behind because I am a Negro.

Second Negro girl (angrily). I shall tell my mamma about it.

Sandy. Yes, you are right. But nobody can help us.

Teacher. Don't talk. And now, children, I shall read you a story.

(The curtain falls)

Ekspərimental siniflərdə keçirilən “Qar adamları” mövzusunda tədbir də maraqlı doğurmuşdur. Tədbirə hazırlıq zamanı şagirdlərin maraqları əsas götürülmüşdür. Ona görə də tədbirdə informasiya texnologiyalarına və oyun fəaliyyətinə geniş yer verilmişdir. Eyni zamanda şagirdlər nəzərdə tutulmuş söhbətlərə, mətnlərin oxunuşuna, videofilmlərə baxışlara qabaqcadan hazırlaşdırılmışlar. Bu, lazım idi. Suallar meydana çıxacaqdı, şagirdlərin həmin suallar üzərində düşüncələri, suallara cavab tapmalarını nəzərdə tutulurdu.

“Qar adamları” müsabiqəsi.

I made a great tall snowman
With two huge coal black eyes,
And just to reach around his neck
Took two of Daddy's ties.
I put a hat of Mother's
Upon his rounded head,
And then I ran and left him
and hurried off to bed.
When I awoke next morning,
Imagine my surprise.
My snowman had run away
And left his hat, ties, and eyes!

Hər iki komandaya kompüter vasitəsilə Qar adamı çəkmək tapşırılır. Rəsmlər printerdə çap olunaraq münşiflər heyətinə təqdim edilir.

Müəllim tapşırıq verir:

— İndi isə, çəkdiyiniz şam ağacına oyuncaqları düzün.

Münşiflər heyəti müsabiqə qaliblərinə yolka oyuncaqlarını xatırladan jetonlar verir, komandanın üzvlərini mükafatlandırır.

İngilis dili həftəsində “Spring is coming” mövzusunda konsertin təşkili də şagirdləri cəlb edir, onlarda idrak marağı doğurur. Ssenari qədim ingilis bayramı “May Pole Games”in süjeti əsasında qurulur. Bu son dərəcə xoşagələm təqdimatdır. Səhnənin ortasında qəşəng lentlər və çiçəklərlə bəzədilmiş 6 rəqəmi qoyulur. Səhnə meşəni xatırladır: kollar, güllər, quşlar, kəpənəklər, göbələklər... Şagirdlər allı-güllü kostyumlarda, əllərində gül çələngləri səhnəyə çıxır, güllərə aid şeirlər deyirlər:

1. *Spring is coming! Spring is coming!*

How do you think I know?

The daffodils are blooming,

And I know it must be so!

2. *Deep in the woods a song I hear,*

A robin is singing, “Spring is here»!

Then, at my feet, a violet blue

Is quietly saying, “I’m blooming for you”.

Bu kimi şeirlər oxunduqdan sonra gül çələnglərini səhnəyə düzürlər. Şeirlər davam edir:

Make a basket just a small one,

And fill it with flowers gay,

Take the basket to your neighbor's door

In honor of the month of May.

Daha sonra güllü-çiçəkli geyimdə olan şagirdlər “Güllər valsı”nı ifa edirlər. “Qırmızı papaq” görünür. O, nənəsinin yanına gedərkən yolda oxuduğu mahnını səsləndirir. Gül-çiçək yığaraq (səhnədə çoxlu gül-çiçək var), quşlara və kəpənəklərə üzünü tutaraq ifa edir:

I'm walking through the wood

I have a basket with some food

*But no flowers at all,
And Granny likes them so much!
The first, the second and the third!
Oh, what a pretty lady-bird!
Stop, wait for me, please, don't fly!
Oh, what a pretty butter fly!*

İngilis dili müəllimi sinifdaxaric tədbirlərə imkan daxilində daha çox şagirdin cəlb olunmasına çalışmalıdır.

Sinifdaxaric iş könüllü xarakter daşdığından şagirdin maraq və həvəsi, istəyi olmadan onu bu fəaliyyətə qoşmaq məsləhət bilinmir. Şagird müəllimin sinifdaxaric işə necə can yandırdığını, tədbirin daha yaxşı alınması üçün səylə çalışdığını, hər bir şagirdin əməyindən bəhrələnmək istədiyini görəndə tədbirə qatılır.

Şagirdin sinifdaxaric iş məcburən cəlb edilməsi onlarda tədbirə mənfi münasibət yaradır.

Yuxarıda nəzərdən keçirilən məsələlərlə əlaqədar aşağıdakı qənaətə gəlmək mümkündür: ingilis dili üzrə sinifdaxaric iş böyük təhsilləndirici, tərbiyələndirici və inkişafetdirici əhəmiyyətə malikdir. Bu istiqamətdəki məqsədyönlü iş dil üzrə bilikləri genişləndirir, dilə yiyələnməni optimallaşdırır, X-XI sinif şagirdlərinin dünyagörüşünü, onların yaradıcılıq, müstəqillik, təşəbbüskarlıq qabiliyyətlərinin artırır. Nəticədə ingilis dilinə və başqa ölkənin (Böyük Britaniyanın, Amerika Birləşmiş Ştatlarının, başqa ingilis dilli ölkələrin) mədəniyyətinin öyrənilməsinə motivasiya yaradır. İngilis dili müəllimləri məktəblilərin yaş və psixoloji xüsusiyyətlərini nəzərə alırlar. Sinifdən xaric işlərin düzgün və səmərəli təşkili, tədbirlərin şagirdyönlü olmaları təmin edilir.

Məqalənin aktuallığı. X-XI siniflərində ingilis dilindən təlim xarakterli sinifdaxaric tədbirlər zamanı şagirdlərin idrak fəallığının inkişaf etdirilməsi aktuallığı ilə seçilir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Ümumtəhsil məktəblərinin X-XI siniflərində ingilis dilindən təlim xarakterli sinifdaxaric tədbirlər zamanı şagirdlərin idrak fəallığının formalaşdırılması diqqət mərkəzinə gətirilmişdir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalə gənc tədqiqatçılar, doktorant və dissertantlar üçün əhəmiyyətli ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Guliyeva G., Rustəmovə Kh. English: Student's Book for 10 th grade of the general secondary schools. Bakı: Publishing House "Kovsar", 2018.

2. Məmmədli L.A. Tələbələrin idrak fəallığının inkişaf etdirilməsi yolları: Ped.ü.fəls.dok. ... dis. Bakı, 2014.

3. Məmmədli L.A. Tələbələrdə idrak fəallığının formalaşdırılmasının pedaqoji problemləri / "Azərbaycan təhsili yeni inkişaf mərhələsində" mövzusunda respublika elmi praktik konfransın materialları. ARTPI, 25-26 noyabr 2010. Bakı: Mütərcim, 2010.

4. Məmmədli L.A. Ali məktəb tələbələrində idrak fəallığı mövqeyinin formalaşdırılması // Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutunun Elmi əsərləri, 2009, № 2

P. Ганиева**Формирование познавательной активности учащихся во
внеклассных мероприятиях обучающегося характера в 1011
классах общеобразовательных школ****Резюме**

В развитии интереса к английскому языку нельзя полагаться лишь на содержание программного материала. Если школьники не вовлечены в активную деятельность, то любой содержательный материал вызовет в них созерцательный интерес к предмету, который не будет являться познавательным интересом. Поэтому при развитии познавательных интересов у старшеклассников большое место принадлежит внеклассной работе по английскому языку. Внеклассная работа углубляет знания школьников, полученные на уроке, повышает их интерес к предмету.

R. Ganiyeva**Formation of cognitive activity of students in extracurricular
activities of a student in 1011 grades of general education schools****Summary**

In the development of interest in the English language can not rely only on the content of the program material. If schoolchildren are not involved in vigorous activity, then any meaningful material will arouse in them a contemplative interest in a subject that will not be a cognitive interest. Therefore, with the development of cognitive interests among high school students, a great place belongs to the extracurricular work on the English language. Out-of-class work deepens the knowledge of schoolchildren obtained in the lesson, increasing their interest in the subject.

Redaksiyaya daxil olub: 18.03.2019